

แนวทางการส่งเสริมความตระหนักของประชาชน
เพื่อการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม:
กรณีศึกษาพื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนา
Guidance on Raising Public Awareness for
Environmental Law Enforcement:
A Case Study of Khlong Saen Saep Area
in Wattana District

พรเพ็ญ ไตรพงษ์¹ พิชชา ใจสมคม² และ รัฐสภา จุริมาศ²

Pornpen Triphong, Pitcha Jaisomkom, and Rattasapa Chureemas

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงนโยบายของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบ และเพื่อศึกษาถึงแนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม: ศึกษาพื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนา ได้ศึกษาในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสารและวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมุ่งเน้นศึกษาเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบ ในส่วนของกฎหมายต่างประเทศ จะศึกษาเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการกำกับดูแลสิ่งแวดล้อมของประเทศเนเธอร์แลนด์ เพื่อวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายที่เหมาะสม และการสัมภาษณ์เชิงลึกใช้แบบสัมภาษณ์คำถามปลายเปิด โดยทำการสัมภาษณ์บุคคลที่อาศัยบริเวณนั้น และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวนทั้งหมด 15 คนโดยวิธีเจาะจง ซึ่งมีผลการศึกษาพบว่า นโยบายและมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐนั้นมีมาตรการทางกฎหมายที่มีความคลุมเครือไม่ชัดเจน ไม่มีผลบังคับใช้และบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืน ซึ่งประชาชนก็ขาดความรู้ความเข้าใจในมาตรการดังกล่าวด้วย จึงได้ศึกษากฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์ว่ามีกฎหมายที่ออกมาบังคับใช้เพื่อรักษาระดับมาตรฐานของน้ำโดยให้สิทธิประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบเชิงรุกเพื่อทำให้เกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืนต่อการบริหารจัดการน้ำในประเทศ โดยแนวทางการส่งเสริม

¹รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร
Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.

²อาจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร
Lecturer, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.
Corresponding author e-mail: pornpent@g.swu.ac.th

ARTICLE HISTORY: Received 29 November 2023, Revised 4 March 2024, Accepted 15 July 2024

ความรู้ความเข้าใจและการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนาของประเทศไทยควรได้รับการพัฒนาในรูปแบบเชิงรุกสร้างการบูรณาการ เพื่อแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา มีการให้ความรู้แก่ประชาชนและให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมนโยบายและกำหนดนโยบายในการจัดการสิ่งแวดล้อม ภายใต้แนวคิดการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน โดยอาจนำเอากฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์มาเพื่อเป็นแนวทาง

คำสำคัญ: คลองแสนแสบ สิ่งแวดล้อม มลพิษ มาตรการทางกฎหมาย

Abstract

This research aims to promote knowledge, understanding, and enforcement of environmental laws in the management of the Khlong Saen Saep area in Wattana District. The objectives are to study the government's policies regarding the enforcement of environmental laws, examine legal measures concerning environmental management, and explore strategies for promoting knowledge, understanding, and enforcement of environmental laws in the Khlong Saen Saep area. The study employs a qualitative research approach, utilizing document analysis and in-depth interviews. It focuses on examining various documents related to laws concerning environmental management in the Khlong Saen Saep area. Regarding international laws, the focus is on those related to environmental management and regulation in the Netherlands to analyze appropriate legal enforcement measures. In-depth interviews utilizing open-ended questions were conducted with five residents, five commuters, and five authorities, totaling 15 participants, using purposive sampling. The study findings suggest that the state's policies and legal measures regarding environmental management are inadequate due to unclear and non-enforceable legal measures and a lack of penalties for violators. Consequently, the public lacks an understanding of these measures. Therefore, studying Dutch laws, which enforce standards to involve citizens in sustainable water management, offers insights into the development of proactive approaches to enhance water management in the country. It is suggested that proactive approaches for promoting knowledge, understanding, and enforcement of environmental laws in the Khlong Saen Saep area in the Wattana District of Thailand should be developed to address the current issues. This involves providing education to the public, promoting policies, and establishing collaborative work among all stakeholders. Utilizing Dutch laws as a guideline is recommended.

Keywords: *Klong Saen Saep, Environment, Pollution, Legal measures*

บทนำ

การจัดการและรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมนั้น จะกระทบต่อสุขภาพ อนามัย การดำรงชีวิตของมนุษย์ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันนำมาซึ่งปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยคลองแสนแสบเป็นพื้นที่ ที่มีความสำคัญ ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์จากการคมนาคม การอุปโภคบริโภค หรือแม้แต่ ความรื่นรมย์จากทัศนียภาพและวิถีชีวิตบริเวณคลอง

แต่ปัจจุบันคลองแสนแสบประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายด้านไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษทางน้ำ ปัญหายะมูลฝอยที่เกิดจากการทิ้งขยะ เศษอาหารหรือสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ปัญหามลพิษทางเสียงที่เกิดจากเรือที่ใช้ในการพาณิชย์และการคมนาคม หรือแม้แต่ปัญหาทัศนียภาพเสื่อมโทรม และในปัจจุบันกรุงเทพมหานครได้ใช้คลองแสนแสบเป็นเส้นทางระบายน้ำออกเมื่อเกิดเหตุน้ำท่วมโดยใช้วิธีการสูบน้ำจากท่อระบายต่าง ๆ ลงสู่คลองแสนแสบแล้วจึงผลักดันน้ำไปสู่ลำน้ำที่เชื่อมต่อทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ซึ่งจำเป็นต้องมีการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการอย่างเร่งด่วน โดยเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพคือ มาตรการทางกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมาย รวมไปถึงความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อที่จะช่วยควบคุมมลพิษและการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบให้ได้ประสิทธิภาพอย่างถึงที่สุด

ในปัจจุบันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบมีหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาคลองรัตนโกสินศก 121 (พ.ศ. 2445) พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนมากซึ่งอาจก่อให้เกิดการทับซ้อนของหน่วยงานในการบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการจากทุกภาคส่วนของภาครัฐและเอกชน งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาถึงนโยบายของภาครัฐ มาตรฐานทางกฎหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลอง แสนแสบว่ามีประสิทธิภาพสามารถคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงนโยบายของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองแสนแสบในเขตวัฒนา
2. เพื่อศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบ
3. เพื่อศึกษาถึงแนวทางการส่งเสริมความตระหนักของประชาชนเพื่อการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองแสนแสบในเขตวัฒนา

สมมุติฐานการวิจัย

มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบยังไม่มีประสิทธิภาพ จึงควรปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมความตระหนักของประชาชนเพื่อการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาพื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกำหนดขอบเขต ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยมุ่งเน้นการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยจะใช้การค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูล จากข้อบทกฎหมายรวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบในส่วนของกฎหมายในต่างประเทศ จะศึกษาเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม และการกำกับดูแลการจัดการสิ่งแวดล้อมของประเทศเนเธอร์แลนด์ เพื่อวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยและต่างประเทศให้ได้แนวการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้แบบสัมภาษณ์คำถามปลายเปิดเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม : ศึกษาพื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนา โดยทำการสัมภาษณ์บุคคลที่อาศัยบริเวณนั้น ผู้สัญจรไปมาแถวนั้น และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มละ 5 คนรวมจำนวนทั้งหมด 15 คน โดยวิธีเจาะจง

ระเบียบวิธีวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสารและวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมุ่งเน้นศึกษาเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบ ในส่วนของกฎหมายต่างประเทศจะศึกษาเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการกำกับดูแลสิ่งแวดล้อมของประเทศเนเธอร์แลนด์ เพื่อวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายที่เหมาะสม

ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่าง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) นอกจากนั้นยังใช้กระบวนการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก หรือ Snowball Sampling Technique เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ตรงกับหัวข้อการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ที่มีองค์ความรู้หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบ ขณะที่การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive) นั้นมีเกณฑ์การเลือก ดังต่อไปนี้

- (1) กลุ่มบุคคลผู้ที่มีองค์ความรู้หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบที่อาศัยบริเวณนั้น จำนวน 5 คน
- (2) กลุ่มบุคคลผู้ที่มีองค์ความรู้หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบที่สัญจรไปมาแถวนั้น จำนวน 5 คน
- (3) กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน

ในขณะที่การสัมภาษณ์เชิงลึกใช้แบบสัมภาษณ์คำถามปลายเปิด โดยทำการสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งหมด 15 คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงนโยบายของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองแสนแสบ เขตวัฒนา
2. ทำให้ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบ
3. ทำให้ทราบถึงแนวทางการส่งเสริมความตระหนักของประชาชนเพื่อการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองแสนแสบ เขตวัฒนา

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการศึกษาถึงนโยบายของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนา จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐ เริ่มตั้งแต่สมัยก่อนจากคลองแสนแสบจวบจนในปัจจุบันนี้ได้กลายเป็นคมนาคมทางน้ำเส้นทางหลักหนึ่งของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเส้นทางรถยนต์บริเวณสองฝั่งคลองแสนแสบมีความหนาแน่นมากขึ้นจากที่กล่าวมาจึงเป็นเหตุให้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยได้มีแนวคิดให้ภาครัฐพิจารณาแนวทางการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน อันมาสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) และในอนาคตให้ไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 17 เป้าหมาย ตามเป้าหมายที่ 17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยภาครัฐจะต้องดำเนินการตามแนวทางตามกฎหมาย เพื่อใช้บังคับในการจัดการสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ดี แนวนโยบายของรัฐที่สำคัญตามกฎหมายสูงสุดของประเทศจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

ขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้กำหนดให้บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับทราบข่าวสารสาธารณะในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐตามที่กฎหมายกำหนดว่า

(1) ได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

(2) เสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อหน่วยงานของรัฐและได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว

(3) ฟ้องหน่วยงานของรัฐให้รับผิดชอบจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ กรณีดังกล่าวจึงให้สิทธิบุคคลหรือชุมชนในการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐและสามารถเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อหน่วยงานของรัฐได้ รวมถึงมีสิทธิในการฟ้องหน่วยงานของรัฐให้รับผิดชอบจากการละเว้นการกระทำของราชการ

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังได้รับรองสิทธิของบุคคลและชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชน หรืองดเว้นการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชนหรือชุมชน และได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว ทั้งนี้หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอแนะนั้นโดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณา

ด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ จัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน ซึ่งสิทธิของบุคคลและชุมชนดังกล่าว หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 43)

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้ศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบแล้ว จึงได้เห็นว่ามีมาตรการทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการคลองแสนแสบนั้นมีอยู่หลายฉบับ อาทิ พระราชบัญญัติรักษาคลอง ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ. 2485 พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 เป็นต้น ซึ่งกฎหมายในแต่ละฉบับต่างก็มีความมุ่งหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นั้นให้ความสำคัญกับประชาชนและองค์กรเอกชนในการมีส่วนร่วมส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมถึงให้อำนาจแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดมาตรการป้องกัน แก้ไข รักษา หรือเหตุภัยอันตรายจากภาวะมลพิษ เช่น การเสนอนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม และแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 นั้นได้นำมาใช้ในการป้องกันปัญหาน้ำเสียในคลองแสนแสบ คือ การห้ามเทหรือทิ้งสิ่งปฏิกูล มูลฝอย น้ำโสโครกหรือสิ่งอื่นใดลงบนถนนหรือในทางน้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐ โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมควบคุมมลพิษที่จะต้องคอยจัดการปัญหาควบคุมดูแลมลพิษทั้งในทางอากาศทางบกหรือทางน้ำ กรมโรงงานอุตสาหกรรมที่จะต้องคอยจัดการการปล่อยสารหรือน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่คลอง องค์กรจัดการน้ำเสียที่จะต้องคอยดูแลบำบัดน้ำเสีย หรือแม้กระทั่งหน่วยงานกรุงเทพมหานครที่จะต้องคอยควบคุมให้ประชาชนร่วมกันปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของกฎหมายให้ช่วยกันรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการห้ามทิ้งขยะมูลฝอยลงสู่แม่น้ำลำคลอง ห้ามทิ้งสารหรือสิ่งปฏิกูลใด ๆ ลงพื้นหรือแม่น้ำลำคลอง เป็นต้น ดังที่กล่าวมานั้นกฎหมายของแต่ละหน่วยงานไม่สามารถนำมาจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยบริบทของสภาพพื้นที่นั้นมีความหนาแน่นเนื่องจากเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่อยู่ติดบริเวณริมคลองแสนแสบและมีประชากรภายในและภายนอก รวมถึงประชากรแฝงเป็นจำนวนมากสัญจรอยู่ตลอดเวลาจึงอาจมีกิจกรรมที่อาจส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมได้ แม้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 มาตรา 6 ได้บัญญัติให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง แต่ประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการบังคับใช้ของกฎหมาย อีกทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานใด ๆ ทำให้ประชาชนไม่ให้ความสนใจ ทั้งนี้ต้องอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพน้ำในคลอง สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนริมคลอง สภาพทางภูมิศาสตร์ของคลอง และการใช้พื้นที่ที่เป็นสาเหตุของการก่อมลภาวะในคลองแสนแสบร่วมด้วย

ในขณะที่พระราชบัญญัติรักษาคลอง ร.ศ. 121 มาตรา 6 นั้นพบว่ากฎหมายฉบับนี้อาจไม่ครอบคลุมถึงกรณีที่มีการกองหรือทิ้งสิ่งของหรือสิ่งโสโครกไว้บนพื้นดิน แล้วสิ่งเหล่านั้นถูกชะล้างหรือพัดพาลงไปในลำคลอง พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มีมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการป้องกันปัญหาน้ำเสียในคลองแสนแสบ แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังคงมีปัญหาในมาตรการการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะการที่บทบัญญัติมาตรา 33 วรรคสองที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยปัจจุบัน อย่างไรก็ตามมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยเป็นเพียงลักษณะของการควบคุมมากกว่าการบังคับใช้ อีกทั้งยังไม่มีกฎหมายใดที่มีบทลงโทษที่ชัดเจนต่อผู้ฝ่าฝืน ซึ่งรวมไปถึงประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย แต่ประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นประเทศที่มี Water Board Act 1992 ได้กำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารจัดการน้ำ โดยการเลือกตั้งตัวแทนในท้องถิ่นของตนเข้าไปเป็นกรรมการใน Water Board ซึ่งการมีส่วนร่วมในลักษณะโดยนี่ยังถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยอ้อมเพื่อทำหน้าที่เสมือนว่าตนนั้นเป็นกระบอกเสียงในการหาหรือรวมถึงการตัดสินใจในการสร้างหรือกำหนดนโยบาย อีกทั้งยังได้มีการจัดทำกรอบของกฎหมายว่าด้วยการจัดการและบริหารทรัพยากรน้ำและได้นำไปทดลองบังคับใช้พบว่าประชาชนบางส่วนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการนำไปปฏิบัติมีความสนใจอย่างแท้จริงในการส่งเสริมการเกี่ยวข้องเชิงรุกทั้งระดับภูมิภาคและในระดับท้องถิ่น คณะกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัด เทศบาลและกระทรวงต่าง ๆ มีความเห็นชอบร่วมกันที่จะประสานงานและให้ความร่วมมือในด้านข้อมูลข่าวสาร และไม่ใช้เพียงแต่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับกรอบกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรน้ำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงไปข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการป้องกันน้ำท่วมที่เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญระดับชาติ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จึงได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนา โดยประเทศสหรัฐอเมริกา มีนโยบายและกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญและมีการควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด โดยมีรูปแบบการกำหนดกฎหมายสิ่งแวดล้อมออกมาเป็น 2 รูปแบบ 1) กฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย: ประเทศสหรัฐอเมริกามีนโยบายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษทางสิ่งแวดล้อม โดยมีการกำหนดค่ามาตรฐานของสิ่งแวดล้อมและมีการควบคุมการป้องกันปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมโดยมีการอาศัยทางเทคโนโลยีเข้าช่วยมากกว่าจะมีการบังคับทางกฎหมายรวมทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาก็ยังมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและในเรื่องของการตัดสินใจ 2) กฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม: มีความมุ่งหมายที่จะให้มีการควบคุมสิ่งแวดล้อมในแหล่งน้ำของแต่ละรัฐโดยแต่ละรัฐสามารถกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำในรัฐของตนได้ทั้งนี้จะต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพน้ำที่รัฐบาลกลางได้กำหนดไว้

การควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมของประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการกำหนดนโยบายและมาตรฐานที่เข้มงวด และมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและในการตัดสินใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อม โดยมีการใช้ทางเทคโนโลยีเข้าช่วยในการควบคุมและป้องกันปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ

ประเทศญี่ปุ่นมีการให้ความสำคัญในเรื่องของสิ่งแวดล้อม โดยมีการแบ่งรูปแบบกฎหมายสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 รูปแบบ 1) กฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย: มีความมุ่งหมายในการวางระเบียบในเรื่องของสิ่งแวดล้อมและมีการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้ประชาชนใน

ญี่ปุ่นมีสุขภาพที่ดีและมีชีวิตอย่างปกติสุข 2) กฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองความเสียหายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม: มีความมุ่งหมายในการกำหนดบทลงโทษกับผู้ที่กระทำความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมลพิษดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน 3) กฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม: มีการแบ่งแยกกฎหมายเพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมไว้เฉพาะเรื่องเพื่อให้เกิดความสะดวกในการทำการควบคุมและได้มีการกำหนดมาตรฐานของสิ่งแวดล้อมในแต่ละประเภทไว้

อย่างไรก็ตาม ชุมชนเมืองหรือหมู่บ้านของประเทศญี่ปุ่นจะต้องมีมาตรการการลดปัญหามลพิษทางน้ำในชุมชนที่ปล่อยสู่แหล่งน้ำสาธารณะ โดยรัฐบาลจะเป็นผู้ที่ให้ความรู้และให้คำแนะนำในเรื่องของมลพิษทางน้ำ นอกจากนี้รัฐบาลยังให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค การเงิน และส่งเสริมในเรื่องของการบำบัดน้ำเสียภายในประเทศ ในขณะที่ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการลดปัญหามลพิษทางน้ำ เพื่อให้การดำเนินการตามมาตรการในการบำบัดน้ำเสียเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะที่ประเทศออสเตรเลียมีการจัดการน้ำเสียอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า โดยรัฐบาลออสเตรเลียได้กำหนดกฎหมายและกลไกในการจัดการน้ำเสียเพื่อให้สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ามากที่สุด โดยมีขั้นตอนหลายขั้นตอน ประกอบด้วยการผลิตน้ำเสีย การเก็บรวบรวมน้ำเสีย การบำบัดน้ำเสีย และการระบายน้ำเสีย/การนำน้ำเสียกลับมาใช้ใหม่ นอกจากนี้ประเทศออสเตรเลียมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการน้ำเสียที่สำคัญหลายฉบับ โดยมีกฎหมายที่สำคัญในระดับเครือรัฐ เช่น Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999 (ระดับเครือรัฐ) ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดกรอบการป้องกันและการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและโบราณสถานต่าง ๆ ทั้งระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศไว้ และ National Environment Protection Council Act 1994 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดมาตรการคุ้มครองประชาชนจากปัญหามลพิษทางอากาศ น้ำ ดิน และเสียง โดยกำหนดให้สภาคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (National Environment Protection Council) มีหน้าที่กำหนดมาตรการการควบคุมคุณภาพน้ำให้สะอาดอยู่เสมอรวมทั้งกำหนดมาตรการป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับของเสียอันตราย

อย่างไรก็ดี ประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นประเทศที่มีระบบบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและมีความเชื่อถือได้ โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำหลายฉบับ ได้แก่ 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเป็นกฎหมายพื้นฐานที่กำหนดหลักการและการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ 2) Pollution of Surface Waters Act (1970) เพื่อควบคุมป้องกันและลดการปนเปื้อนของมลพิษในน้ำผิวดิน 3) Water Management Act 1989 ซึ่งเป็นกฎหมายที่สำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในประเทศ 4) Environmental Management Act (1993) เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศ 5) Water Framework Directive of the European Union (2000) ซึ่งเป็นกฎหมายของสหภาพยุโรปที่มุ่งเน้นให้เกิดการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและต้องปกป้องและปรับปรุงคุณภาพน้ำในน่านน้ำทั้งหมด 6) Water Act 2009 เป็นกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ทางสิ่งแวดล้อม โดยทั้งหมดนี้มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและมีการกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานที่ต้องปฏิบัติเพื่อสร้างการใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพและไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือการใช้น้ำของผู้อื่นในพื้นที่ ซึ่งมีการจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการจัดการน้ำในพื้นที่และมีการกำหนดแผนการใช้น้ำเพื่อให้การใช้น้ำมี

ประสิทธิภาพและไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือการใช้น้ำของผู้อื่นในพื้นที่ โดยมีกำหนดการจัดการทรัพยากรน้ำและการควบคุมคุณภาพน้ำในพื้นที่ ทั้งนี้มีการพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะต้องพิจารณาตามภาพรวมของสิ่งแวดล้อมทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการนำเอาหลักการของการจัดการสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้กับการวางแผนและการดำเนินงานด้านพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการบริหารจัดการน้ำทุกมิติของประเทศเนเธอร์แลนด์นั้นเชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพและมีการใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพและไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือการใช้น้ำของผู้อื่นในพื้นที่ ดังนั้นการบริหารจัดการน้ำของประเทศเนเธอร์แลนด์นั้นมีความสำคัญและมีความเชื่อถือในการใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพและไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการของเนเธอร์แลนด์นั้นคือการกำหนดให้มืองค์การบริหารจัดการข้อมูลศูนย์กลางการบริหารจัดการน้ำของประเทศเนเธอร์แลนด์ (Water Management Centre Netherlands: WMCN) เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงข้อมูล (Information Hub) ซึ่งทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลการให้บริการเกี่ยวกับน้ำทั้งหมดเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการน้ำในประเทศเนเธอร์แลนด์ให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพมากที่สุด ศูนย์กลางการบริหารจัดการน้ำ จะจัดทำรายงานข้อมูลประจำวันให้แก่ผู้ใช้บริการ ระบบน้ำของประเทศ ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้บริการทราบข้อมูลเกี่ยวกับระดับน้ำ ความเสี่ยงที่จะเกิดอุทกภัยและคุณภาพของน้ำ รวมถึงการขาดแคลนน้ำและมลพิษทางน้ำ ศูนย์กลางการบริหารจัดการน้ำเป็นหนึ่งในระบบข้อมูลของฝ่ายงานอำนวยการทั่วไปด้านสิ่งก่อสร้างและการบริหารจัดการน้ำ หรือ (Rijkswaterstaat) นอกจากนี้ในระดับท้องถิ่นมีการกำหนดให้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารการจัดการทรัพยากรน้ำ Water Board (Waterschappen) คณะกรรมการดูแลน้ำ (Water Board) เป็นการกระจายอำนาจจากรัฐสู่ชุมชน โดยมีรูปแบบองค์กรและงบประมาณเป็นของตนเอง ซึ่งจะทำงานเฉพาะด้านเกี่ยวกับการควบคุมน้ำหรือเป็นผู้จัดการน้ำ หรือ “water manager” ตามกฎหมาย Water Act 2009 และกลไกสำคัญอีกประการหนึ่งคือการสร้างการมีส่วนร่วมโดยให้ภาคเอกชน เข้ามามีส่วนรวมในการบริหารการจัดการน้ำของภาคเอกชน หรือ (Netherlands Water Partnership: NWP) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการสนับสนุน มาตรการต่าง ๆ ในการป้องกัน น้ำท่วม NWP เป็นองค์กรเอกชนหรือบริษัทเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับน้ำหรือระบบบริหารจัดการน้ำ บทบาทหน้าที่หลัก คือ การให้ความร่วมมือแก่หน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนในการเป็นศูนย์รวมของความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันน้ำท่วม ป้องกันชายฝั่งทะเลถูกกัดเซาะและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการน้ำ รวมถึงองค์กรภาคประชาชน (Public Organization) การมีส่วนร่วมขององค์กรภาคประชาชนนั้น Water Board Act 1992 ได้กำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารจัดการน้ำ โดยการเลือกตั้งตัวแทนในท้องถิ่นของตนเข้าไปเป็นกรรมการใน Water Board การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยอ้อม เพื่อทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงในการหารือรวมถึงการตัดสินใจในการสร้างหรือกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการน้ำของประเทศเนเธอร์แลนด์ ทั้งนี้ต่อมากฎหมาย Water Act 2009 ยังได้มีการกำหนดหลักการให้ประชาชนและรวมไปถึงผู้ที่มีส่วนได้เสียให้เข้ามามีส่วนรวมในการตั้งข้อสังเกตและกำหนดนโยบายในแผนงานบริหารจัดการน้ำเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

จึงเห็นได้ว่าประเทศไทยควรได้รับการพัฒนาในรูปแบบเชิงรุกสร้างการบูรณาการ เพื่อแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาของความบกพร่องในข้อบังคับต่อการที่จะนำกฎหมายมาบังคับใช้กับประชาชน กำหนดให้มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องที่ให้ทราบถึงสิทธิ และหน้าที่ตาม

กฎหมายและบทลงโทษในกรณีที่ว่าฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริม นโยบายการดูแลสิ่งแวดล้อมและกำหนดนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อม ภายใต้แนวคิดการทำงานร่วมกัน ของทุกภาคส่วนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ โดยให้ประชาชนได้มีสิทธิ ในการออกเสียงลงความเห็นหรือร่วมกำหนดแนวทางต่าง ๆ เนื่องจากในความเป็นจริงชุมชนย่อม มีความรู้ในเรื่องเชิงพื้นที่ของระบบนิเวศทำให้ชุมชนสามารถสามารถออกแบบกติกาที่เป็นที่ยอมรับ และเหมาะสมกับบริบทในพื้นที่ อีกทั้งสมาชิกในชุมชนยังมีโอกาสในการพูดคุยและทำความเข้าใจซึ่ง กันและกันได้ตลอดเวลา แต่ก็ไม่ได้จำเป็นเสมอไปว่าแนวทางในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ จัดการทรัพยากรจะต้องมีประสิทธิภาพหรือประสบผลสัมฤทธิ์ทุกครั้งเนื่องจากการจัดการทรัพยากร ส่วนรวมโดยชุมชนที่ล้มเหลวก็มีให้เห็นอยู่ไม่น้อย

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่า คลองแสนแสบนั้นเป็นเส้นทางน้ำเส้นทางหลักของกรุงเทพมหานคร ที่ประชาชน ต่างใช้สอยประโยชน์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นเหตุให้สภาพแวดล้อมของคลองแสนแสบเสื่อมโทรมลง จากสาเหตุของการที่ไม่ได้รับการดูแล รักษา และไม่มีกฎหมายบังคับใช้ต่อผู้ฝ่าฝืน จึงต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่โดย มีกลไกทางนโยบายเพื่อชักนำใจให้ประชาชนร่วมมือกันปฏิบัติกับทางหน่วยงานรัฐไม่ว่าจะเป็น การนำเสนอจัดงบประมาณให้ชุมชนได้พัฒนา หรือการเชิญชวนประชาชนจิตอาสาเข้าร่วมโครงการพัฒนา สิ่งแวดล้อมที่ทางหน่วยงานรัฐได้จัดทำขึ้น และการนำกฎหมายที่ได้รับการปรับเปลี่ยนข้อบังคับให้ทัน กับยุคสมัยมาบังคับใช้เพื่อที่จะได้ปราบปรามปัญหาที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตไม่ให้เกิดขึ้นอีกเป็นเครื่อง ประกอบ และเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนด้วยการบูรณาการไม่ว่าจะด้วยการให้การศึกษา การให้ความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้วยความร่วมมือของประชาชนกับภาครัฐและเอกชนเสริมสร้าง การบังคับใช้กฎหมาย และติดตามการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาถึงนโยบายของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม: ศึกษาพื้นที่ คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนา สรุปได้ว่านโยบายต่าง ๆ ของรัฐนั้นไม่สามารถนำมาจัดการปัญหา สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะในส่วนของหน่วยงานกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีนโยบายตาม เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 17 เป้าหมาย ตามเป้าหมายที่ 17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยภาครัฐจะต้องดำเนินการตามแนวทางตาม กฎหมาย เพื่อใช้บังคับในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ สุรศักดิ์ บุญเรือง (2565) ที่ได้ให้ว่า การนำหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนมากำหนดเป็นเงื่อนไขประกอบการใช้ดุลพินิจในการพิจารณารายงาน การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระบบกฎหมายไทยเพื่อเป็นหลักประกันให้ EIA สามารถทำหน้าที่ เป็นเครื่องมือผนวกการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมกับกิจกรรมการพัฒนาตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่าง แท้จริง ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้จึงเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายโดยกำหนดหน้าที่ให้องค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ พิจารณารายงาน EIA (โดยเฉพาะคณะกรรมการผู้ชำนาญการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535) ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็น ข้อพิจารณาส่วนหนึ่งในขั้นตอนการพิจารณาให้ความเห็นต่อรายงาน EIA ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว จะสามารถเพิ่มบทบาทของหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ขาดหายไปจากกระบวนการทำ EIA ได้ เนื่องจาก

คลองแสนแสบที่อยู่กับประเทศไทยมาเป็นเวลานานจึงทำให้สภาพคลองแสนแสบมีความเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา และยังไม่ได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานใดอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนเพื่อร่วมมือกันพัฒนาการจัดการให้เกิดประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน โดยการกำหนดให้ประชาชนร่วมมือกันดูแลภูมิทัศน์ริมฝั่งคลองให้มีความสะอาดและสวยงาม ด้วยการจัดเก็บสิ่งของเครื่องใช้ให้เป็นระเบียบ ช่วยดูแลบำรุงรักษาพันธุ์ไม้ตามริมคลอง รวมทั้งไม้ที่ขยะและของเสียลงสู่แม่น้ำ ลำคลองเพื่อสร้างภูมิทัศน์ที่ดีแต่เนิ่นด้วยนโยบายดังกล่าวนั้น ไม่มีการจัดการออกข้อบังคับอย่างชัดเจนทำให้เกิดความยืดหยุ่นในการปฏิบัติตาม ซึ่งสอดคล้องกับผู้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากกลุ่มบุคคลผู้ที่มีองค์ความรู้หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบที่อาศัยบริเวณนั้นส่วนใหญ่ให้ความเห็นไว้ว่า ประชาชนไม่มีการปฏิบัติตามอีกทั้งยังมีประชาชนบางกลุ่มที่ยังคงเพิกเฉยและด้วยบริบทของสภาพพื้นที่นั้นมีความหนาแน่นและมีประชากรเป็นจำนวนมากอีกทั้งไม่มีหลักหรือแนวทางที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนได้ และนโยบายของสำนักงานเขตที่ได้ดำเนินการส่งเสริมเก็บขยะเข้ามาเก็บขยะในพื้นที่ ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกของประชาชนในพื้นที่ได้ดี แต่อย่างไรก็ตามก็ยังไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากรถเก็บขยะนั้นจะมีการเข้ามาเก็บขยะภายในพื้นที่เฉลี่ยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ซึ่งเมื่อเทียบกับปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ทุกวันซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายของขยะมูลฝอยไปในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ อาทิ ท่อระบายน้ำ คลองแสนแสบ เป็นต้น ซึ่งรถเก็บขยะที่เข้ามาเก็บยังไม่ประสิทธิภาพ เนื่องจากยังมีการรั่วไหลของสิ่งเน่าเสียที่เกิดจากขยะทำให้ส่งผลต่อเกิดกลิ่นเน่าเสียและความสกปรกมากขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ดุษฎี โยเหลา และคณะ (2546) ที่ได้ให้ว่า การเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมน้ำเสียในคลองแสนแสบนั้นต้องเริ่มจากองค์กรที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการค้นหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุหรือที่มาของปัญหาและเลือกสรรวิธีการและวางแผนในการแก้ไขปัญหา ร่วมดำเนินการตามแผนและร่วมประเมินผลวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคตลอดจนปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ

การศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแสนแสบนั้น จะเห็นได้ว่ามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นมีอยู่มาก แต่กฎหมายดังกล่าวอาจไม่ครอบคลุม และไม่สามารถที่จะบังคับใช้ได้กับยุคสมัยปัจจุบันที่สภาพแวดล้อมนั้นเปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งกฎหมายของประเทศไทยเป็นเพียงลักษณะของการควบคุมมากกว่าการบังคับใช้และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่มีบทลงโทษที่ชัดเจนต่อผู้ฝ่าฝืนรวมไปถึงประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจด้วย เช่น พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 เนื่องด้วยพระราชบัญญัติดังกล่าวนั้นถูกบัญญัติมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งอาจทำให้ระเบียบข้อบังคับของกฎหมายไม่ครอบคลุมและไม่ทันกับสมัยปัจจุบัน จึงทำให้ประชาชนบางส่วนยังปฏิบัติต้งเฉกเช่นกับบทบัญญัติที่ได้มีมาก่อน ซึ่งสอดคล้องกับ กษิตศ ลือชัย (2553) ที่ได้ให้ว่า กฎหมายยังมีปัญหาในด้านการบังคับใช้เป็นส่วนใหญ่ได้แก่ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่ครอบคลุมสาเหตุของน้ำเสียจากแหล่งกำเนิดที่ไม่แน่นอน ขาดสภาพบังคับทางกฎหมาย ขาดบทลงโทษทางอาญาที่เหมาะสม มาตรการที่ใช้เสียยาความเสียหายอันเกิดขึ้นจากมลพิษทางน้ำ และบทบัญญัติของกฎหมายไม่ชัดเจนวิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ ยังคงเป็นการจัดทำระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียจากแหล่งอาคารบ้านเรือนทั้งหมดที่ตั้งอยู่สองริมฝั่งคลองให้ได้มาตรฐานก่อนปล่อยลงสู่คลองแสนแสบ

ซึ่งควรทำควบคู่ไปกับการปลูกฝังจิตสำนึกให้ประชาชน ร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของคลองแสนแสบ รวมถึงการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำบัดน้ำเสียจากครัวเรือนของตนเอง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความตระหนักรู้ต่อบทบัญญัติของกฎหมาย เป็นเหตุให้เกิดการเพิกเฉยและยังมีผู้ฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายอยู่จึงส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของคลองแสนแสบ ซึ่งการที่จะมีบทบังคับอย่างชัดเจนก็จะช่วยให้ประชาชนสนใจและใส่ใจที่จะดูแลสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อีกทั้งการกำหนดหน้าที่ของรัฐของแต่ละหน่วยงานที่จะคอยสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

สำหรับแนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการบังคับใช้กฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม พื้นที่คลองแสนแสบในท้องที่เขตวัฒนาเห็นได้ว่าประเทศไทยควรได้รับการพัฒนาในรูปแบบเชิงรุก สร้างการบูรณาการ เพื่อแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา กำหนดให้มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องที่ให้ทราบถึงสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายและบทลงโทษในกรณีฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมนโยบายการดูแลสิ่งแวดล้อมและกำหนดนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ รุ่งอรุณ เชี่ยวชาญ (2560) ที่ได้ให้ว่า แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและอนาคตในพื้นที่ศึกษา มีทั้งในระดับประเทศ ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับท้องที่ อีกทั้งพื้นที่ศึกษายังมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องได้แก่ กฎหมายผังเมืองรวมจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2560 ผังเมืองรวมเมืองชลบุรี พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร จึงก่อให้เกิดการจัดการสิ่งแวดล้อมในเรื่องการเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อม การป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง การจัดการน้ำเสีย และขยะมูลฝอย การแยกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการกำหนดความสูงอาคารในพื้นที่ประชาชนส่วนใหญ่เกินร้อยละ 50 ไม่รับรู้และเข้าใจในมาตรการทางผังเมือง โดยเฉพาะในเรื่องการโอนสิทธิการพัฒนา (TDR) การพัฒนาโครงการระดับใหญ่ (PUD) และการกำหนดจัดแบ่งเขตการทำกิจกรรม นอกจากนี้ ประชาชนยังมีความต้องการในระดับมากที่สุดในเรื่องการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาและการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และเรื่องการเพิ่มประชาสัมพันธ์โครงการและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผังเมืองแก่ประชาชน งานวิจัยฉบับนี้เสนอแนะแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมาตรการทางผังเมือง ได้แก่ 1) การกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินริมแหล่งน้ำสาธารณะหรือลำคลองให้มีความเข้าใจง่ายและชัดเจน โดยระบุกิจกรรมที่อนุญาต หรือ ไม่อนุญาต หรือ อนุญาตโดยมีเงื่อนไขในพื้นที่ 2) การเพิ่มโครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะที่สอดคล้องกับผังเมือง เพิ่มการประชาสัมพันธ์โครงการสร้างความเข้าใจทางผังเมือง 3) การเพิ่มความเข้มงวดของบทลงโทษและการทำงานของเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ที่อนุญาตให้มีโรงงานในพื้นที่ชุมชน 4) การสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์พื้นที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมงรวมถึงพื้นที่เฉพาะการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทำเทียบเรือ หรือสาธารณะประโยชน์เพิ่มมากขึ้น 5) การให้สิทธิพิเศษเมื่อมีการดำเนินการที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและสาธารณประโยชน์ ซึ่งในประเทศไทยนั้นประชาชนส่วนมากยังขาดความรู้ ความเข้าใจถึงนโยบายระเบียบข้อบังคับของกฎหมายที่ใช้บังคับกับผู้ฝ่าฝืน อีกทั้งประชาชนยังสนใจที่จะเข้าร่วมในการวางแผนการจัดการกับสิ่งแวดล้อมเพียงแต่ยังไม่ได้รับการเปิดโอกาสและไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับ ความเห็นในเชิงข้อเสนอแนะของประชาชนในพื้นที่ ที่ได้ให้ว่า หากกฎหมายมีการบังคับตามเจตนารมณ์คือการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบเชิงรุกนั้นก็อาจพัฒนาแนวทางได้ประสิทธิผลมากขึ้น ดังเช่นมาตรการทางกฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์ซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบบริหารจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพประเทศหนึ่งของโลก ทั้งในส่วนของ

การประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำอย่างบูรณาการรวมถึงการจัดทำฐานข้อมูลที่มีความแม่นยำและน่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตามการที่สิ่งแวดล้อมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้ก็ควรที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนด้วย โดยที่รัฐอาจสนับสนุนการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการเพื่อให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้กับประชาชน และควรใช้เจตนารมณ์ของกฎหมายตามข้อบังคับเพื่อไม่ให้เกิดการฝ่าฝืน และติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง อันสอดคล้องกับการบังคับใช้กฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นอีกกลไกหนึ่งที่สำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ประชาชนทั่วไป ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ คดี Rijnland District Water Control Board v. Ubbink B.V. ส่วนหนึ่งของการตัดสินคดีที่เกี่ยวกับกฎหมาย Water Act 2009 ในประเทศเนเธอร์แลนด์คือคดี “Rijnland District Water Control Board v. Ubbink B.V.” ในปี 2014 คดี “Rijnland District Water Control Board v. Ubbink B.V.” เป็นคดีที่เกี่ยวกับการละเมิดกฎหมายว่าด้วยการป้องกันมลพิษในน้ำของประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือ Water Act 2009 โดยในปี ค.ศ. 2009 บริษัท Ubbink B.V. ได้รับอนุญาตจากเทศบาล Rijnland District Water Control Board ในการจัดการกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการผลิตของบริษัท แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการตรวจสอบเพิ่มเติมพบว่าบริษัทได้ปล่อยสารพิษจากกระบวนการผลิตของตนเข้าสู่แม่น้ำในจำนวนมาก ซึ่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ ซึ่งทำให้เทศบาล Rijnland District Water Control Board เริ่มดำเนินคดีต่อ Ubbink B.V. โดยยื่นข้อเสียเปรียบว่าบริษัท Ubbink B.V. ละเมิดกฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกันมลพิษของน้ำในประเทศเนเธอร์แลนด์ ในการพิจารณาคดี ศาลปกครองแห่งเนเธอร์แลนด์เห็นว่าบริษัท Ubbink B.V. ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในใบอนุญาต และมีส่วนร่วมในการปล่อยสารพิษจำนวนมากเข้าสู่แม่น้ำ ซึ่งทำให้ผู้ใช้น้ำต้องเผชิญกับอันตราย ดังนั้นศาลปกครองเห็นว่า Ubbink B.V. ต้องรับผิดชอบในการละเมิดกฎหมายและจะต้องชดเชยค่าเสียหายตามกฎหมาย ประกอบกับประเทศเนเธอร์แลนด์มีกลไกด้านการควบคุมมลพิษผ่านการจัดเก็บภาษีอากร อาทิ ภาษีการบำบัดน้ำเสีย (Zuiveringsheffing) โดยเป็นการเรียกภาษีที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำเสีย ซึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณมลพิษที่ครัวเรือนหรือผู้ประกอบการปล่อยลงสู่ระบบบำบัดน้ำเสีย แต่หากเป็นครัวเรือนหรือบริษัทขนาดเล็กจะมีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมคงที่ (forfait) ทั้งนี้การจัดเก็บจะขึ้นอยู่กับ ‘หน่วยมลพิษ’ เท่ากับปริมาณขยะเฉลี่ยในแต่ละปีที่แต่ละหน่วยงานปล่อยของเสียออกมา โดยเฉลี่ยที่ปล่อยออกมาในปี 2555 การจัดเก็บภาษีเฉลี่ยอยู่ที่ 53.51 ยูโรต่อ 1 หน่วยมลพิษ และอัตราส่วนรายได้ภาษีของธุรกิจต่อครัวเรือนอยู่ที่ ประมาณ 26% ถึง 74% และสอดคล้องกับ ชล บุนนาค (2554) ที่ให้ไว้ว่า รัฐควรเอื้ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ชุมชนไม่ว่าจะด้วยการสื่อสารกับชุมชน การประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงควรใช้เจตนารมณ์ของกฎหมายตามข้อบังคับมากกว่าที่จะใช้การควบคุมในการลดการเกิดปัญหา และติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐควรเข้ามาส่งเสริมการศึกษาและเอื้ออำนวยต่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน และควรรีบบริบทของชุมชนเป็นฐาน
2. รัฐควรเข้ามาสร้างองค์ความรู้แบบเชิงรุก สร้างการบูรณาการภายใต้แนวคิดการทำงานร่วมกัน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนโดยอาศัยฐานทางกฎหมายเป็นสำคัญอย่างจริงจัง

3. รัฐควรมีการเปิดรับฟังปัญหาของชุมชนเพิ่มมากขึ้นและควรมีการติดตามสถานการณ์การประเมิน และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน
4. รัฐควรนำข้อบังคับทางกฎหมายมาใช้บังคับประชาชนมากกว่าการควบคุม เพื่อจะทำให้ผลของการดำเนินงานได้ประสิทธิผล
5. รัฐควรมีการพัฒนาแนวทางการสื่อสารกับชุมชน โดยอาศัยจากลักษณะทางประชากรองค์ความรู้ และบริบทของชุมชนว่าชุมชนมีแนวทางการสื่อสารอย่างไร โดยรัฐอาจศึกษาและพัฒนาเพื่อสร้างการสื่อสารเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่มากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการอุดหนุนวิจัยจากเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีงบประมาณ 2565

เอกสารอ้างอิง

- กษิติศ ลือชัย. (2553). **มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและควบคุมมลพิษทางน้ำในคลองแสนแสบในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ชล บุนนาค. (2554). **แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป.
- ดุขฎิ โยเหลา และคณะ. (2546). **ความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนคลองแสนแสบ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รุ่งอรุณ เขียวชาญ. (2560). **การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมาตรการทางผังเมืองพื้นที่ศึกษาเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์การผังเมืองมหาบัณฑิต (การผังเมือง). ปทุมธานี: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรศักดิ์ บุญเรือง. (2565). **บทบาทของหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม: ศึกษาการกำหนดเงื่อนไขประกอบการใช้ดุลพินิจในการพิจารณารายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. (2535). **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535**. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560
- พระราชบัญญัติรักษาคคลอง ร.ศ. 121
- พระราชบัญญัติรักษาคความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535
- พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561
- ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่อง การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2523